

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet *Skollag för kvalitet och likvärdighet (SOU 2002:121)*

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande, RFSL, ber att få avge följande yttrande över betänkandet Skollag för kvalitet och likvärdighet.

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande har drygt 6000 medlemmar som är homo-, bisexuella eller transpersoner, varav många ungdomar. I vårt yttrande över betänkandet vill vi påtala några särskilt viktiga faktorer som rör livskvalitet och hälsa för homo-, bisexuella och transpersoner i skolmiljön.

Olika individer upptäcker och ifrågasätter sin sexuella läggning eller sin könsidentitet vid olika tidpunkter i livet. Funderingar under ungdomsåren är särskilt vanliga. Det är därför viktigt att bemötas med respekt och hänsyn under hela uppväxten för att i trygghet våga utforska sin identitet utan att riskera djupa känslor av skuld och skam.

Vi vill också betona att denna respekt är viktig inte bara för homo- och bisexuella ungdomar. Ungdomar, oavsett sexuell läggning, har liknande funderingar över sin sexuella identitet under uppväxten och skulle må bättre av att den starkt heteronormativa miljön som skolan utgör visade en större respekt för variation och mångfald.

RFSL menar att skolväsendet i dag brister i ansvaret för unga homo-, bisexuella och transpersoner. Det finns många enskilda fall av kränkningar av deras rättigheter, till och med fall där skolpersonal legat bakom de kränkande handlingarna. Skolverkets undersökningar och rapporter, till exempel ”Relationer i skolan – utveckling eller en destruktiv kraft?” (2002) samt Göteborgs Universitets rapport Värdegrunden 5, ”Kränkningar i skolan – Förekomst, former och sammanhang” (2003), återspeglar en bild där könsord och nedsättande beteckningar på homosexuella är ett utbrett problem.

15 procent av lärarna i de undersökta årskurserna i Värdegrundsrapporten ger homofobi 3 eller högre på en klassningsskala från 1 (förekommer inte alls) till 5 (i hög grad). I årskurs 8 så många som 25 procent. Detta är högre än för förekomsten av rasism, könsrelaterad mobbing och sexuella trakasserier.

Men i stort sett saknas också både kunskap om hur sådana kränkningar bemöts och en handlingsberedskap att ta itu med problemen på den enskilda skolan. När rektorer i samma skolor som i exemplet ovan rangordnar förekomsten av olika former av kränkning, ges ett betydligt lägre värde för homofobi. 10 procent av de tillfrågade rektorerna i samtliga årskurser gav homofobi ett värde på tre eller högre, vilket var lägre än motsvarande siffror för rasism, könsrelaterad mobbing och sexuella trakasserier. Det ger en indikation på att problemet tonas ned i jämförelse med mer uppmärksammade former av kränkningar.

Tystnadens tyranni – inte bara en fråga om lika rättigheter

Att likabehandling och respekt för homo- och bisexuella betonas tydligare i förslaget är

därför mycket bra. Dock finns en risk att sådana markeringar inte är tillräckliga. Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning, HomO, beskriver i ”*Tystnadens tyranni – om heterosexualiteten som norm och homofobi i skolan*” (2003) flera viktiga komponenter i homofobin som inte omedelbart är kopplade till aktiva handlingar som kränker barnets individuella rättigheter:

”Genom att deras verklighet inte görs synlig och behandlas på ett tillfredsställande sätt, får de inte samma stöd i sin identitetsutveckling som heterosexuella barn och ungdomar. De får inte heller samma chans att utvecklas till hela, vuxna individer med samma möjligheter som sina heterosexuella klasskamrater.” (Sid 4)

Vi vill också inskräpa de likheter mellan till exempel könsdiskriminering och homofobi som påtalas i samma skrift. Att ta itu med en form av diskriminering men inte med andra, har sämre förutsättningar att ge effekt. Samma förhållningssätt till ”det avvikande” och samma brist på respekt för individens värde underbygger alla olika former av diskriminering.

Kapitel 7, enskilda skolor

Enskilda skolor, enligt nuvarande benämning friskolor, har en viss frihet att avvika från kursplaner och metodik i den offentliga skolan. Även konfessionella friskolor tillåts inom vissa ramar. Det ankommer inte på RFSL att ha några generella synpunkter på friskolor inom skolväsendet, men vi kan inte acceptera om friskolornas och särskilt de konfessionella friskolornas undervisning och verksamhet i övrigt riskerar att medföra större problem för unga homo- och bisexuella eller transpersoner. Det finns exempel på att friskolor har velat göra undantag från sexualundervisningen med hänvisning bland annat till konfessionella skäl.

Vi menar att förslaget till skollag på ett sätt innebär en uppenbar risk att skyddet för homo- bisexuella och transpersoner i friskolorna försämras. I den gällande skollagens kapitel 1, §2 fastslås särskilt att alla som verkar inom skolan ska främja jämställdhet mellan könen samt aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden. I det nya förslaget har det senare ledet tyvärr tagits bort. Detta motiveras något motsägelsefullt med att utredningen föreslår att arbetet mot diskriminering och kränkande behandling förstärks.

Med hänsyn till att arbetet mot såväl homofobi som annan diskriminerande eller kränkande behandling i skolan idag uppvisar brister, menar RFSL att denna motivering är otillräcklig och att förslaget därför bör kompletteras.

Den frihet som ges friskolor enligt §5, andra stycket, syftar tillbaka på ramarna i §§ 3 och 4. En uppräknig av konkreta exempel på kränkande behandling innebär en viktig styrning av verksamheten i friskolorna och ansvaret att motverka dessa beteenden. RFSL menar därför att i §4 bör särskilt nämnas även homofobi och rasism som diskrimineringsgrunder som skolan har ett särskilt ansvar att motverka.

Kapitel 11, arbetsmiljö

Den utvidgade diskussionen om kränkningar och hot i skolans arbetsmiljö innebär en väsentlig förstärkning av skyddet för unga homo-, bisexuella och transpersoners integritet. RFSL välkomnar den enligt vår uppfattning kraftigt förstärkta arbetsmiljön i lagen.

Kränkande behandling är något som drabbar många ungdomar på grund av sexuell

läggning. Det är också vanligt att beteckningar för sexuell läggning används i en nedsättande betydelse som tillmäle. Detta drabbar även den homo- eller bisexuelle person som inte är utsatt för den direkta handlingen.

I Skolverkets rapport ”*Relationer i skolan – en utvecklande eller destruktiv kraft*” anges bland annat:

”Något fler än var fjärde elev i år 5, 8 och år 2 i gymnasiet anger att de själva blivit kallade för något könsorgan eller benämnts som en sexuell eller homosexuell läggning.” (Sidan 17)

Trots att skollagskommitténs betänkande innebär en väsentlig förbättring menar vi att diskussionen har en brist när det kommer till kränkningar och hot mot unga homo-bisexuella och transpersoner. I expertutlåtandet av Kerstin Rosenqvist Hedler, bilaga 7, anges tre kriterier för att en handling ska stämma med kränkingsbegreppet, som går tillbaka på förordningen AFS 1993:17:

- Tydlighet
- Upprepning
- I syfte att visa brist på respekt.

RFSL vill mena att hot och kränkningar mot homo-, bisexuella och transpersoner kan anta tre skepnader:

A) En direkt kränkning eller annan handling med inslag av till exempel nedsättande omdömen om sexuell läggning eller könsidentitet och som sker på grund av den drabbades sexuella läggning eller könsidentitet.

B) Allmänna nedsättande kommentarer om sexuell läggning eller könsidentitet, riktade till andra än HBT-personer men som är en del av HBT-personernas arbetsmiljö.

C) Kränkningar, våldshandlingar et.c. som saknar uppenbart nedsättande inslag, men som drabbar den utsatta individen på grund av hans eller hennes sexuella läggning eller könsidentitet.

RFSL menar att det är viktigt att motverka samtliga dessa former av kränkningar och vill därför framhålla att kränkingsrekvisiten i AFS 1993:17 inte får utgöra ett hinder för att ta itu med till exempel att beteckningar på sexuell läggning används i en allmänt nedsättande avsikt.

Om skolpersonalen inte kan känna igen en kränkning och dess orsaker, kan det både göra det svårare för den som utsatts att få upprättelse, och svårare för personalen att se ett mönster bakom händelserna.

Kapitel 15, tillsyn och sanktioner

RFSL vill framhålla betydelsen av att bestämmelser som rör skyddet av enskildas integritet och rättigheter övervakas. I skollagskommitténs förslag beskrivs kommunernas och Skolverkets tillsyns- och sanktionsmöjligheter. Skolväsendet är starkt decentraliserat. Det finns enligt RFSL:s bedömning ett behov av att skärpa tillsynen på både kommunal nivå och hos Skolverket centralt.

Samtidigt måste tillsynen kopplas till verkningfulla sanktionsmöjligheter. Om det saknas sanktionsmöjligheter eller om den enda sanktionsmöjligheten är att stänga den enskilda skolan, riskerar tillsynen att bli en verkningslös symbolhandling.

I koppling till den ökade målstyrningen som förslaget till skollag innehåller finns en risk att denna försvagning av tillsynen blir verklighet. RFSL menar att regeringen därför bör följa upp den nya lagen och studera hur tillsynen sköts i ett antal fall. Om så krävs bör regeringen återkomma med förslag till förstärkta sanktionsmöjligheter.

RFSL menar också att det är önskvärt att ombudsmännen aktivt deltar i tillsynen av skolväsendet. Deras kompetens att identifiera och motverka kränkningar är till nytta i arbetet med att granska skolornas verksamhet, innehållet i skolplaner och olika förordningar på skolområdet. Skollagen borde här kompletteras så att ombudsmännen ges stöd för denna roll.

Tyvärr är en brist i skollagskommitténs betänkande överlag frånvaron av ett utvecklat synsätt och analys av unga transpersoners särskilda levnadsvillkor. Även om det rör sig om en begränsad personkrets, är det olyckligt att dessa individers särskilda behov riskerar att inte uppmärksammas i en i övrigt positiv utveckling.

Sören Andersson
Förbundsordförande
RFSL